

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський національний університет імені Івана Франка
Фізичний факультет
Кафедра теоретичної фізики імені професора Івана Вакарчука

Затверджено

На засіданні кафедри теоретичної фізики імені
професора Івана Вакарчука
фізичного факультету
Львівського національного університету
імені Івана Франка
(протокол № 1 від 31.08.2023 р.)

Завідувач кафедри Володимир ТКАЧУК

Силабус

з навчальної дисципліни «Квантова теорія поля (Quantum Field Theory)»,
що викладається в межах
ОНП «Теоретична фізика та астрофізика»
другого (магістерського) рівня вищої освіти
для здобувачів зі спеціальності 104 Фізика та астрономія

Львів 2023

Назва курсу	Квантова теорія поля (Quantum Field Theory)
Адреса викладання дисципліни	вул. Драгоманова, 12, 79005, м. Львів
Факультет та кафедра, за якою закріплена дисципліна	фізичний факультет, кафедра теоретичної фізики імені професора Івана Вакарчука
Галузь знань, шифр та назва спеціальності	Галузь знань – 10 Природничі науки Спеціальність – 104 Фізика та астрономія
Викладач дисципліни	доцент кафедри теоретичної фізики імені професора Івана Вакарчука, канд.ф.-м.н. Пастухов Володимир Степанович
Контактна інформація викладача	volodymyr.pastukhov@lnu.edu.ua ; volodyapastukhov@gmail.com https://physics.lnu.edu.ua/employee/pastukhov-v-s
Консультації з курсу відбуваються	Консультації в день проведення лекцій та лабораторних занять (за попередньою домовленістю). Також можливі консультації через електронну пошту або он-лайн засобами Zoom, Microsoft Teams, Skype.
Сторінка курсу	https://physics.lnu.edu.ua/course/kvantova-teoriya-polya-fizyka
Інформація про дисципліну	Дисципліна «Квантова теорія поля (Quantum Field Theory)» належить до обов'язкового компонента освітньо-наукової програми «Теоретична фізика та астрофізика» спеціальності 104 Фізика та астрономія другого (магістерського) рівня вищої освіти. Її викладають у II семестрі в обсязі 5 кредитів (за Європейською Кредитно-Трансферною Системою ECTS).
Коротка анотація дисципліни	У курсі коротко розглянуто основи квантової теорії поля, як теорії, що описує фізику високих енергій та елементарних частинок.
Мета та цілі дисципліни	Метою і завданням навчальної дисципліни «Квантова теорія поля (Quantum Field Theory)» є ознайомлення студентів основами історично сформованого підходу до фізики високих енергій та елементарних частинок: вироблення уявлення про поля різної структури, формування зв'язку симетрій із законами збереження, формулювання процедур канонічного квантування полів і за допомогою інтегралів за траєкторіями, ознайомлення з ренормгруповою процедурою, тощо.
Література для вивчення дисципліни	Базова: 1. L.H. Ryder, <i>Quantum Field Theory</i> . Cambridge University Press, 1985. 2. N. Bogolyubov, D. Shirkov, <i>Quantum Fields</i> . Benjamin Cummings, 1982. 3. M. Peskin, D. Schroeder, <i>An Introduction to Quantum Field Theory</i> . Perseus Books, Cambridge, Massachusetts, 1995. 4. S. Weinberg, <i>The Quantum Theory of Fields</i> . Vol. 1. Cambridge University Press, 1995. 5. C. Itzykson, J.-B. Zuber, <i>Quantum Field Theory</i> . McGraw-Hill, 1980. 6. A. Zee, <i>Quantum Field Theory in a Nutshell</i> (2nd ed.). Princeton University Press, 2010. Допоміжна: 1. H. Kleinert, V. Schulte-Frohlinde, <i>Critical Properties of ϕ^4-Theories</i> . World Scientific, 2001. 2. S. Weinberg, <i>The Quantum Theory of Fields</i> . Vol. 2. Cambridge University Press, 1995.

	<p>Інформаційні ресурси:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Quantum Field Theory</i> by P. J. Mulders 2. Н. Kleinert, <i>Multivalued Fields in Condensed Matter, Electrodynamics, and Gravitation</i>. World Scientific, 2008.
Тривалість курсу	один семестр
Обсяг курсу	150 годин, з яких 48 годин аудиторних занять, з них 16 години лекцій, 32 годин лабораторних занять, та 102 години самостійної роботи.
Очікувані результати навчання	<p>Курс формує такі загальні (ЗК) та спеціальні компетентності (СК):</p> <p><i>Загальні компетентності:</i></p> <p>ЗК01. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.</p> <p>ЗК02. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.</p> <p>ЗК04. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.</p> <p><i>Спеціальні компетентності:</i></p> <p>СК01. Здатність використовувати закони та принципи фізики та/або астрономії у поєднанні із потрібними математичними інструментами для опису природних явищ.</p> <p>СК02. Здатність формулювати, аналізувати та синтезувати рішення наукових проблем у галузі фізики та/або астрономії.</p> <p>СК04. Здатність комунікувати з колегами усно і письмово державною та англійською мовами щодо наукових досягнень та результатів досліджень у галузі фізики та/або астрономії.</p> <p>СК05. Здатність сприймати новоздобуті знання у галузі фізики та астрономії та інтегрувати їх з уже наявними, а також самостійно опановувати знання та навички, необхідні для розв'язання складних задач і проблем у нових для себе деталізованих предметних галузях фізики та/або астрономії й дотичних до них міждисциплінарних областях.</p> <p><i>Програмні результати навчання (РН), на досягнення яких спрямоване вивчення курсу:</i></p> <p>РН01. Використовувати концептуальні та спеціалізовані знання і розуміння актуальних проблем і досягнень обраних напрямів сучасної теоретичної та експериментальної фізики та/або астрономії для розв'язання складних задач і практичних проблем.</p> <p>РН02. Проводити експериментальні та/або теоретичні дослідження з фізики та астрономії, аналізувати отримані результати в контексті існуючих теорій, робити аргументовані висновки (включаючи оцінювання ступеня невизначеності) та пропозиції щодо подальших досліджень.</p> <p>РН05. Здійснювати феноменологічний та теоретичний опис досліджуваних фізичних та/або астрономічних явищ, об'єктів і процесів.</p> <p>РН06. Обирати ефективні математичні методи та інформаційні технології та застосовувати їх для здійснення досліджень та/або інновацій у галузі фізики та/або астрономії.</p> <p>РН09. Аналізувати та узагальнювати наукові результати з обраного напрямку фізики та/або астрономії, відслідковувати найновіші досягнення в цьому напрямі, взаємокорисно спілкуючись із колегами.</p>

	PH13. Створювати фізичні, математичні і комп'ютерні моделі природних об'єктів та явищ, перевіряти їх адекватність, досліджувати їх для отримання нових висновків та поглиблення розуміння природи, аналізувати обмеження
Ключові слова	path integral; Noether theorem; gauge fields; canonical quantisation; Feynman's diagram; renormalization group / інтеграл за траєкторіями; теореми Нетер; калібрувальні поля; канонічне квантування; діаграма Файнмана; ренормалізаційна група
Формат курсу	Очний
Теми	Див. Схема курсу
Підсумковий контроль, форма	Іспит в кінці II семестру. Форма: письмово-усний
Пререквізити	Для вивчення курсу студенти потребують знань із таких дисциплін: теоретична механіка, квантова механіка, квантова статистика, фізика бозе-систем.
Навчальні методи та техніки, які буде використано під час викладання курсу	Презентація, лекції, дискусія, розв'язування задач. Передбачено ілюстрування лекційного матеріалу схемами та рисунками.
Необхідне обладнання	персональний комп'ютер, загальнонавчальні комп'ютерні програми й операційні системи, проєктор
Критерії оцінювання (окремо для кожного виду навчальної діяльності)	<p>Оцінювання проводиться за 100-бальною шкалою. Бали нараховуються за таким співвідношенням:</p> <ul style="list-style-type: none"> робота на лабораторних заняттях під час семестру: 10% сумарної оцінки; максимальна кількість балів — 10 відповідно до такої шкали: <ul style="list-style-type: none"> 9–10 — активна участь у 14–16 заняттях; 7–8 — активна участь у 10–12 заняттях; 5–6 — активна участь у 6–8 заняттях; 1–4 — активна участь у 1–4 заняттях; 0 — жодної активної участі в лабораторних заняттях; захист чотирьох лабораторних робіт (по 10 балів): 40% сумарної оцінки; максимальна кількість балів — 40 відповідно до такої шкали: <ul style="list-style-type: none"> 35–40 — студент повністю виконав всі лабораторні роботи і володіє відповідним матеріалом; 25–30 — рівень володіння матеріалом достатній (або виконано три лабораторні роботи); 15–20 — рівень володіння матеріалом частковий (або виконано дві лабораторні роботи); 1–10 — студент майже не володіє матеріалом (або виконано одну лабораторну роботу); 0 — студент не виконав жодної лабораторної роботи. <p>Максимальна семестрова кількість балів — 50.</p> <ul style="list-style-type: none"> іспит: 50% сумарної оцінки; максимальна кількість балів — 50: два розширених завдання по 25 балів кожне відповідно до такої шкали: <ul style="list-style-type: none"> 21–25 — студент повністю володіє матеріалом;

	<p>16–20 — рівень володіння матеріалом достатній; 11–15 — рівень володіння матеріалом частковий; 1–10 — студент майже не володіє матеріалом; 0 — відповідь відсутня.</p> <p>Додаткові бали (до 10 включно) можна отримати: написання тез, статті, участь у міжнародних, всеукраїнських та/або інших заходах або конкурсах за тематикою навчальної дисципліни.</p> <p>Підсумкова максимальна кількість балів — 100.</p> <p>Письмові роботи: Очікується, що студенти виконають два види письмових робіт (лабораторні роботи протягом семестру, іспит).</p> <p>Академічна доброчесність: Очікується, що роботи студентів будуть їх оригінальними дослідженнями чи міркуваннями. Відсутність посилань на використані джерела, фабрикування джерел, списування, втручання в роботу інших студентів становлять, але не обмежують, приклади можливої академічної недоброчесності. Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій роботі студента є підставою для її незарахування викладачем, незалежно від масштабів плагіату чи обману.</p> <p>Відвідання занять є важливою складовою навчання. Очікується, що всі студенти відвідають усі лекції і лабораторні заняття курсу. Студенти мають інформувати викладача про неможливість відвідати заняття. У будь-якому випадку студенти зобов'язані дотримуватися усіх строків, визначених для виконання усіх видів письмових робіт, передбачених курсом.</p> <p>Література. Усю літературу, яку студенти не зможуть знайти самостійно, буде надано викладачами виключно в освітніх цілях без права її передавання третім особам. Студенти заохочуються до використання також й іншої літератури та джерел, яких немає серед рекомендованих.</p> <p>Політика виставлення балів. Враховуються бали, набрані на лабораторних заняттях. При цьому обов'язково враховуються присутність на заняттях та активність студента під час заняття; недопустимість пропусків та запізнь на заняття; користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час заняття в цілях, не пов'язаних із навчанням; списування та плагіат; несвоєчасне виконання поставленого завдання і т. ін.</p> <p>Жодні форми порушення академічної доброчесності не толеруються.</p>
<p>Перелік питань на іспит</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Variational principle for real scalar field. The Klein–Gordon equation. [Варіаційний принцип для дійсного скалярного поля. Рівняння Кляйна–Гордона.] 2. The Noether theorem. Energy-momentum, 4d angular momentum conservation laws as a consequence of invariance under the 4d translations and rotations. [Теорема Нетер. Закони збереження енергії, імпульсу, моменту імпульсу як наслідки інваріантності просторово-часових трансляцій і обертань.]

	<ol style="list-style-type: none"> 3. Complex scalar field. Global gauge transformations and charge conservation law. [Комплексне скалярне поле. Глобальні калібрувальні перетворення і закон збереження заряду.] 4. Local U(1) gauge transformations and field Lagrangian. [Локальні U(1)-калібрувальні перетворення і польовий лагранжіан] 5. Non-abelian gauge transformations. SU(2) symmetry [Неабелеві калібрувальні поля. Симетрія SU(2).] 6. Yang–Mills field. [Поле Янга–Міллса.] 7. Feynman’s formulation of quantum mechanics in terms of path integrals. [Файнманове формулювання квантової механіки на основі функціональних інтегралів] 8. Perturbation theory in Feynman’s formulation. [Теорія збурень у файнманівському формулюванні] 9. The generating functional for scalar fields. The generating functional for the Green function of free particles. [Твірний функціонал для скалярних полів. Твірний функціонал для функцій Гріна вільних частинок.] 10. The n-point Green function. Wick’s theorem. [n-часткові функції Гріна. Теорема Віка.] 11. The ϕ^4 theory. The Feynman diagrams. [Теорія ϕ^4. Діаграми Файнмана.] 12. The generating functional for spinor field. The Grassmann algebra. [Твірний функціонал для спінового поля. Алгебра Грассмана.] 13. Feynman’s rules for scalar and spinor fields. [Правила Файнмана для скалярних і спінових полів.] 14. The U(1) spontaneous symmetry breaking. The Goldstone boson. [Спонтанне порушення U(1) симетрії. Голдстоунів бозон.] 15. The spontaneous symmetry breaking of gauge fields. The Higgs phenomenon. [Спонтанне порушення калібрувальних симетрій. Явища Хіггса.] 16. Renormalisation. Divergences in ϕ^4 theory. Dimensional regularization. [Перенормування. Розбіжності в теорії ϕ^4. Розмірна регуляризація теорії.]
Опитування	Анкету-оцінку з метою оцінювання якості курсу буде надано по завершенню курсу.

Таблиця 1

Схема курсу «Квантова теорія поля (Quantum Field Theory)»*

Тижні	Тема занять (перелік питань)	Форма діяльності та обсяг годин	Термін виконання
1–2	<p>1. Lagrange formalism. Variational principle. Real scalar field. The Klein–Gordon equation. The Noether theorem. Energy-momentum, 4d angular momentum conservation laws as a consequence of invariance under the 4d translations and rotations. [Лагранжевий формалізм. Варіаційний принцип. Дійсне скалярне поле. Рівняння Кляйна–Гордона. Теорема Нетер. Закони збереження енергії, імпульсу, моменту імпульсу як наслідки інваріантності просторово-часових трансляцій і обертань.]</p> <p>Література: Б1, Б2</p>	Лекції — 2 год, лабораторні — 4 год, самостійна робота — 12 год	2 тижні
3–4	<p>2. Gauge transformations. Complex scalar field. Global gauge transformations. Charge conservation law. Local U(1) gauge transformations. [Калібрувальні перетворення. Комплексне скалярне поле. Глобальні калібрувальні перетворення. Закон збереження заряду. Локальні U(1)-калібрувальні перетворення]</p> <p>Література: Б1, Б2</p>	Лекції — 2 год, лабораторні — 4 год, самостійна робота — 12 год	2 тижні
5–6	<p>3. Gauge transformations. Non-abelian gauge transformations. SU(2) symmetry. Yang–Mills field. [Калібрувальні перетворення. Неабелеві калібрувальні поля. Симетрія SU(2). Поле Янга–Міллса]</p> <p>Література: Б3, Б4, Б5</p>	Лекції — 2 год, лабораторні — 4 год, самостійна робота — 12 год	2 тижні

* Поклики на літературу подано відповідно до переліку базової (Б) та допоміжної (Д) літератури.

Тижні	Тема занять (перелік питань)	Форма діяльності та обсяг годин	Термін виконання
7–8	<p>4. Generating functionals. Feynman's formulation of quantum mechanics in terms of path integrals. Perturbation theory. The S-matrix. The vacuum-vacuum transition amplitude with the source field. The generating functional for scalar fields. The generating functional for the Green function of free particles. The n-point Green function. Wick's theorem. [Твірні функціонали. Файнманове формулювання квантової механіки на основі функціональних інтегралів. Теорія збурень. S-матриця. Амплітуда переходу вакуум-вакуум у присутності джерела. Вакуумні середні хронологічних добутків операторів як функціональні похідні. Твірний функціонал для скалярних полів. Твірний функціонал для функцій Гріна вільних частинок. n-часткові функції Гріна. Теорема Віка.]</p> <p>Література: Б1, Б4, Б5, Б6</p>	Лекції — 2 год, лабораторні — 2 год, контрольна робота — 2 год, самостійна робота — 12 год	2 тижні
9–10	<p>5. Interacting fields. The generating functional for interacting fields. The ϕ^4 theory. The Feynman diagram. The generating functional for spinor field. The Grassmann algebra. Feynman's rules for scalar and spinor fields. [Взаємодіючі поля. Твірний функціонал для взаємодіючих полів. Теорія ϕ^4. Діаграми Файнмана. Твірний функціонал для спінового поля. Алгебра Грассмана. Правила Файнмана для скалярних і спінових полів.]</p> <p>Література: Б4, Б5, Б6, Д1</p>	Лекції — 2 год, лабораторні — 4 год, самостійна робота — 12 год	2 тижні
11–12	<p>6. Spontaneous symmetry breaking. The U(1) spontaneous symmetry breaking. The Goldstone boson. The O(3) spontaneous symmetry breaking. The spontaneous symmetry breaking of gauge fields. The Higgs phenomenon. [Спонтанне порушення симетрії. Спонтанне порушення U(1) симетрії. Голдстоунів бозон. Спонтанне порушення O(3)-симетрії. Спонтанне порушення калібрувальних симетрій. Явища Хіггса.]</p> <p>Література: Б1, Б2, Б3, Б4</p>	Лекції — 2 год, лабораторні — 4 год, самостійна робота — 14 год	2 тижні

Тижні	Тема занять (перелік питань)	Форма діяльності та обсяг годин	Термін виконання
13–14	<p>7. Spontaneous symmetry breaking. The Weinberg–Salam model for electroweak interaction. [Спонтанне порушення симетрії. Єдина модель слабкої і електромагнітної взаємодії Вайнберга–Салама.]</p> <p>Література: Б1, Б2, Б3, Д2</p>	<p>Лекції — 2 год, лабораторні — 4 год, самостійна робота — 14 год</p>	2 тижні
15–16	<p>8. Spontaneous symmetry breaking. Renormalisation. Divergences in φ^4 theory. Dimensional regularization. Renormalisation group. Asymptotic freedom. [Спонтанне порушення симетрії. Перенормування. Розбіжності в теорії φ^4. Розмірна регуляризація теорії. Ренормалізаційна група. Асимптотична свобода.]</p> <p>Література: Б3, Б5, Б6</p>	<p>Лекції — 2 год, лабораторні — 2 год, контрольна робота — 2 год, самостійна робота — 14 год</p>	2 тижні